

A Gulágtól az e-kormányzatig - Hézagos tudósítás egy információs társadalom szakkonferenciáról

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Z. Karvalics László. „A Gulágtól az e-kormányzatig - Hézagok tudósítás egy információs társadalom szakkonferenciáról”. *Információs Társadalom* XIV, 2. szám (2014): 84–87.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XIV.2014.2.6>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Z. Karvalics László

A Gulágtól az e-kormányzatig – Hézagos tudósítás egy információs társadalom szakkonferenciáról

Oroszország Csehov tollán elhíresült távol-keleti csücske, Szahalin szigete (pontosabban az igazgatási központ, Juzsno-Szahalinszk) adott otthont az UNESCO aktuálisan orosz vezetés alatt álló „Információt mindenkinek” (*Information for All*) programja (IFAP) gondozásában megszervezett nemzetközi konferenciának, 2013. szeptember 7 és 12 között, „Az Internet és a szociokulturális átalakulások az információs társadalomban” (*Internet and Socio-Cultural Transformations in Information Society*) címmel¹.

A helyszínválasztás nem volt véletlen: a sztálini korszakban már inkább kényszer-munkatáborai miatt ismert távol-keleti terület ma dinamikusan fejlődik, hogy mást ne mondjunk, a lakosság 90%-a már használt elektronikus kormányzati megoldásokat. S noha a reptér és környéke, a buszok, az úthálózat és a blokkházak még a Brezsnjev-éra előtti időket idézik, a tartományi székhely olykor már modern nagyvárosi ambíciókat dédélget, a település külső övezetei pedig majd magyarországnyi területet lefedő, szinte érintetlen természeti környezettel hitelesített rekreációs paradicsomként működnek, minőségi szolgáltatásokat nyújtva orosz, japán, koreai és más vendégeknek. Az orosz Távol-Kelet persze mindig is más világ volt, mint az európai fertály:² hogy egyebet ne mondjunk, az országnak ebben a csücskében a nemzetiségi politika gyakorlata soha nem került annyira távol a deklarált elvektől, mint másutt. Szép példája ennek, hogy a maroknyi, a 2012-es népszámlálás szerint a közel háromszáz fős, de mindössze harminc-negyen (!) nyelvhasználóval rendelkező őshonos, halász-vadász és rénszarvas-pásztor ulta (uilta, orok, oroksz) közösség alig néhány éve rendelkezik írásbeliséggel.³ Két nyelvtanár, Jelena Bibikova és Irina Fegyajjeva (mindketten 1940-ben születtek, ulta család-

¹ A programot és a szekcióbeosztást ld. http://www.unesco.mid.ru/old/YS_International_Conference_Yuzhno_Sakhalinsk_General_Information_Eng.pdf A konferencia záródokumentumát ld. http://ifapcom.ru/files/News/Images/2013/sakh_decl_for_print_eng.pdf

² Ennek egyik sajátos megnyilvánulási formájáról ld. blog-bejegyzésemet (Z. Karvalics László: Egy rejtélyes Ming-kori határkő és a Web It-Business Online Széjlegyzet 2013. szeptember 18. http://www.itbusiness.hu/Fooldal/publicisztika/Z_Karvalics_Laszlo/Egy_rejtelyes_Ming-kori_hatarko.html?msgBoard=true&error=111

³ <http://www.omniglot.com/writing/orok.htm> . Valamennyi, a szövegben hivatkozott link letöltési ideje: 2014 április 16.

ban) alkották meg népük első ABC-jét (és jelentették meg egyúttal az első könyvet, ami a mandzsú-tunguz nyelvek északi ágához tartozó, az UNESCO veszélyeztetett nyelvek listáján régóta szereplő nyelv első rendszerezése is.⁴ Később önálló orosz-orok és orok-orosz szótárt szerkesztettek, s például épp a konferencia előtti évben fordították le ulti nyelvre az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát.⁵ A másik két kisebbségre, a Japán északi területein is élő ainukra és a nyivhekre (Csehoznál még: giljások) is nagy figyelem esik, a szervezők is nagyon ügyeltek rá, hogy a gazdag kulturális kínálatban önálló est jusson mindkettőre.

A konferencia azonban természetesen nem lokális kérdéseket tárgyal, hanem a kérdéskör oroszországi kutatóinak és vezető nemzetközi szakértőinek a közös eszmecseréjeként a digitális kultúra átalakuló világának elméleti és gyakorlati kérdéseit járta körül. Különösen érdekes volt látni ezen belül, hogy az információs társadalom nálunk szinte teljességgel ismeretlen orosz társadalomtudományának képviselői hányféle megközelítést képviselve milyen diskurzusokban jeleskednek – s ott hol pusztá követői, felidézői a „mainstream”-nek, hol sikerült eljutniuk önálló, eredeti felismerésekig, modellekig.⁶ Jó volt megtudni továbbá, hogy az információs kultúra nemzetközi rangú, Natalja Gengyina által vezetett kemerovói műhely⁷ mellé megszületett egy friss, szakosított információs társadalom kutatóintézet is a Solohov nevét viselő moszkvai bölcsészettudományi egyetemen. Elnevezése – Institute of High Hume Technologies for Social Computing – szűkebb profilra utal, de ők valójában alkalmazott információs társadalom kutatásokat folytatnak, elsősorban „Az Internet Oroszországban: keretrendszer, fejlesztő technológiák és társadalmi hatások” című több éves programjuk részeként.⁸ A konferencián többek között egy nagymintás felmérésükből tudhattuk meg, hogy az orosz társadalom elsőprő többsége az online vélemény-nyilvánítás szabadsága mellett foglal állást (még akkor is, ha az extrém). 2014 szeptemberében – ilyen címen már a harmadszorra – „Social computing: Bases, Technologies of development, Social and humanitarian effects” rendeznek majd konferenciát.

Mivel az elhangzott előadások hamarosan kötetként is elérhető anyagát az orosz IFAP hozzáférhetővé tette,⁹ talán nem szükséges teljes szakmai leltárra törekedni, ha-

⁴ Mindennek az is sajátos többlet-üzenetet adott, hogy az orosz IFAP 2014 nyarán, Jakutskban megtartott konferenciáját éppen a multilingualizmus tárgykörének szentelték.

⁵ http://www.sakhalinenergy.ru/en/media-centre/press_releases/item.wbp?article_id=bc429381-2dab-49b3-9016-8b4b4196af48&date=13%C2%A0September%C2%A02012

⁶ Részben e konferenciának is köszönhetően kerültem közelebbi kapcsolatba Konsztantyin Kolinnal, aki az általános értelemben vett információ-jelenség elismert kutatója, 2011 és 2013 között a nemzetközi Információtudományi Társaság International (*Society of Information Science*) elnöke. Legfrissebb monográfiáját ld. Philosophical problems in Information Science. – Beijing. China Social Science Press, 2012. Később ismerkedtem meg a médiafilozófus Andrej Mirosnycsenkóval, akinek friss könyve, amelyben a „szerzőség” forradalma felől írja le a kortárs új média világát, már az Amazonon is kapható (Man as media. The emancipation of authorship. Moscow, 2014. A könyv népszerűsítő oldala: <http://man-as-media.com/category/emancipation-of-authorship/> Igazán örömdetes volna, ha a felsoroltak és a tudósításban bemutatott eredeti orosz gondolkodóknak erős, fordításokkal is megtámogatott hazai recepciója lehetne.

⁷ Research Institute for *Information. Technologies in Social Sphere, Kemerovo State University of Culture and Arts* http://www.inion.ru/files/File/Gendina_N_I_FIS_2013_Round_table_Thesis_Eng.pdf

⁸ <http://mggu-sh.ru/en/isc/about-institute>

⁹ <http://ifapcom.ru/en/news/1446/?returnto=0&n=1>

nem csak kiemelni néhányat a legfontosabbnak, legnagyobb újdonság-értékkel bírónak tartott gondolatból.

Andrej Pelipenko, a moszkvai Pszichoszociális Egyetem kutatási és fejlesztési központjának vezető kutatója az Internet-jelenséget makro-evolúciós kulturális kontextusba helyezte (*The Phenomenon of Internet in the Context of Macroevolutionary Culture Dynamics*). Hipotézise szerint mi vagyunk az utolsó logocentrikus nemzedék, és az irodalom a logocentrikus kultúra utolsó bástyája. Az írás linearitása és a tömegtársadalmak hierarchiája által formált világ napjai meg vannak számlálva: az archaikus időkre emlékeztető tudatosságtípusok emelkednek fel, a világ jobb agyféltekés feldolgozása erősödik. A szavak világától és a logocentrizmus szabályrendszerétől a „dolgok világához” kanyarodunk vissza (ahogy azt a gép előtt magától tanuló gyermek is teszi).

Jurij Csernij, az Orosz Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Információs Intézetének vezetőhelyettese V.S. Sztjopin elméletét ismertette, amely szerint az aktivitást támogató és reprodukáló tradicionális társadalmak helyébe lépő *technogén kultúra* (az elmúlt 500 év nyugati társadalmában) magát a tevékenységvilágot változtatta meg, hogy aztán a legújabb, általa tudástársadalminak nevezett¹⁰ szakaszban a technogén értékképzést felváltva immár a világ átalakítása legyen a „logosz”, a társadalmi cselekvés célfüggvénye. Evvel (talán) sikerül átírni az információtechnológiában gazdag társadalmaknak azt a jellegzetességét is, hogy a technikai előnyteremtés csak a más nemzetgazdaságokkal való versenyfutás kontextusában kerül elő (még akkor is, ha aztán a megszerzett előnyök a mindennapi élet átalakításába is fordulnak.).

Jekatyerina Sapinszkaja, a Kulturális Kutatások Oroszországi Intézetének vezető kutatója (*21st Century Man in Cyberspace: Infinite Possibilities and New Perils*) innen indult ki. Erre az átalakulásra a különböző generációk ugyanis különböző adaptációs válaszokat adnak, és a tömegkultúra új realitásai elől hátrálva sokan az „eszképizmust” választják – hiszen ehhez is remek lehetőségeket kínál a Net. A misztikus/vallásos és az addiktív formákat már eddig is jól ismertük, de Sapinszkaja ezek mellett a „művészet” és a „szerelem” menekülés-formáinak a jelentőségére hívta fel a figyelmet.

Figyelemre méltó megközelítéseket köszönhetünk Renaldas Gudauskasnak, a litván nemzeti könyvtár igazgatójának (*Impact of ICT on Society*). Részben az *információs politika* új meghatározását (ami nála az információs– tudás– és kultúrintézmények fejlesztésére és menedzsmentjére vonatkozó gyakorlatok összességét jelenti) részben a „turbó tudásgazdaság” fogalmát, amivel a tudatosan felgyorsított intézményi innovációra reflektál, s aminek a következtében átalakul a stratégiai tudásmenedzsment is. Míg korábban ennek 20%-át adták a folyamatok, 10%-át a technológia, és 70%-át az ember, most egyre több kontextusban kezd felkúszni a technológia az első helyre.

Jómagam az új cybergenerációhoz kötődő szemléleti és fogalmi innovációt sürgetve abból indultam ki, hogy a hálózati kultúrába „beleszületett” nemzedékek rendkívül elterjedt, de egyre kevésbé szerencsés elnevezése, a „*digitális bennszületett*” (digital native) mostanra minden kétséget kizáróan leszűkíti a gondolkodást, elszegényíti a kontextusokat, ráadásul teljesen alkalmatlan, hogy a reflektáljon azokra a változásokra, amelyeket a

¹⁰Csernijt sajnos nem sikerült meggyőzőnöm, hogy fogalmi kiindulópontja (t.i. hogy az információs társadalom terminus már elvesztette relevanciáját, és felváltotta a tudástársadalom, mint haladottabb, fejlettebb minőség) a diskurzus és annak története felszínes kezelésén alapszik.

következő nagy technológiai ugrástól remélhetünk. Az előadás – Digitális beavatottak: digitális bennszülöttek a „minden dolgok Internetje” korszakában (*Digital initiates: digital natives in the era of „Internet of Everything”*) – mellett érvelt, hogy a „minden dolgok Internetje” fantázianév alatt közelgő átfogó digitális paradigma és a kapcsolati tér új minősége, a hiperkonnektivitás eltereli a kutatói kérdéseket az információs eszköz-környezet birtoklásának átalakuló mintázataitól, tartalomfogyasztásuk új szerkezetétől vagy kommunikációs szokásaik és médiumaik megváltozásától. A „hypernemzedék” társadalmi létének totalitása az, amelynek szerkezetváltását, mozgásirányait, szemünk láttára formálódó jellegzetességeit le kell írunk, meg kell értenünk. Sőt: a jelenlegi esetlegességek helyett olyan tervezettségre és felépítettségre van szükség, amelynek révén újfajta szerepmodellek és aktivitásmintázatok kapnak támogatást az információtechnológiától. Mindez azonban annak a függvénye, hogy mindezt milyen gyermekkép, milyen világkép, milyen teleológia határozza meg. Ezért van szükség arra, hogy az új generációkra erőforrásként tekintsünk civilizációs és lokális problémák megoldásában, és képviselőikben ne paternalista objektumokat, hanem participatív partnert látva amint alkalmasak rá, azonnal „emeljük be” őket identitás-és cselekvésközösségekbe – ahogy egykor a törzsi társadalmak tették ugyanezt rituális beavatási szertartásaikkal. Hazai népszerűsítése¹¹ után ezért vetem fel visszatérően nemzetközi eseményeken és találkozókön is a digitális beavatottak (*digital initiates*) fogalmának megteremtését és használatát, ebben az összefüggésben.

¹¹ Z. Karvalics László: „Digitális beavatottak” egy hiperkonnektív világban In: Szekszárdi Júlia (szerk.): *Digitális (de)generáció 2.0*. Underground Kiadó, Budapest, 2013 62-78.o